

Др Тодор Куљић, редовни професор у пензији
Филозофски факултет, Универзитет у Београду
todorunbg@ptt.rs

Оригинални научни рад
Примљен: 14. 4. 2022.
Прихваћен: 4. 5. 2022.

Аутобиографски текст и контекст: прилог критици историјског извора

Апстракт: У прилогу је приказана друштвена и индивидуална страна аутобиографија: друштвена принуда и лична конструкција пожељног животописа. На реконструисање искуства (текст) утиче моћ (контекст). Аутобиографије су део групне праксе сећања и обраде прошлости, мењају се под притиском нових околности. Моћ прописује пожељни образац личне прошлости. Указано је на (1) на критику идеологије која скривену принуду моћи објашњава интересима владајућих група, и (2) потребу саморефлексије која разликује услове доживљеног од услова актуелног сећања на доживљено. Критичности ове врсте помажу налажењу себе у контрасећању између аутентичности, домишљања и измишљања.

Кључне речи: аутобиографија, моћ, контекст, сећање.

Аутобиографије (у даљим наводима АБ) су колективни и индивидуални спојеви смисла, искуства и реконструкције личне прошлости: с једне стране су генерацијске заједнице сећања и показатељи саморефлексије једног доба, а с друге документарна сведочења, признања, правдања, самопредстављања и поистовећивања појединца. Двојака природа АБ сугерише да појединац проживљава догађаје у друштвеним контекстима у којима опажа, прерађује и структурише животопис уз мању или већу принуду окружења. Социолошки гледано АБ су одговор на пожељне садржаје друштвене интеграције. АБ рефлексије мењају самовиђење, њима се управља споља да би се прилагодиле новим напетостима, али уз подршку изнутра. Интелектуалци су виртоози у

реконструисању, реакцентовању и осмишљавању властите прошлости. АБ су лични одговор на притисак колектива. Зато што се прилагођавају друштвено-прихватљивим вредностима АБ су индивидуална унутрашња понуда на колективну потражњу и притисак извана. У ауторитарним режимима појединци имају мање простора у управљању властитом прошлошћу, али и у плуралистичким се такође мање или више посредно прилагођавају пожељним вредностима. Сви режими институционализују пожељни образац АБ. Обично је службени или полуслужбени животопис угледног борца, политичара или интелектуалца образац прихватљиве личне прошлости (бољшевика Павла Корчагина, националног дисидента Ћосића или Хитлеровог технократа Алберта Шпера). Осмишљавањем друштвеноприхватљиве АБ осигурава се интеграција и општење. Реконструисањем и прерадом комунистичке у националну АБ лакше се општи у националној држави. Масовном реконструкцијом прошлости појединачне АБ постају колективна чињеница, образац коректне прошлости који брише аутентичну прошлост. Зато се у АБ могу препознати пожељне вредности разних доба. АБ су масовна сигнатура важног аспекта друштвене интеграције, али и ређега отпора духу времена. Што је друштво диференцираније отпори наметању шематског животописа су шароликији. На епохалним заокретима АБ промене су хомогеније и уједначеније (масовно брисање нацизма из АБ након 1945. у Немачкој или комунизма у државама урушеног социјализма 1990-их). Друштвена принуда, тј. јавна логика управљања АБ је различита, притисак се другачије дозира, па су и реконструкције АБ неуједначене. Али због двојаке природе АБ њихово тумачење није пуко херменеутичко уживљавање у смисао прошлости појединца него је дискурс којим се идеолошко-критички објашњава налог, прописани колективни образац самовиђења. Речју, моћ непосредно или посредно обликује АБ, а опажање мање или више принудних образаца рефлексije властите прошлости често је замагљено. И код наизглед добровољне конверзије и реконверзије појединца скривена је принуда.

У овом прилогу треба поред разматрања природе колективне принуде истаћи и неколико начела АБ контрасећања. Није реч о моралистичкој осуди прагматичних појединачних реконструкција АБ него о критици идеологије. Код тумачења самовиђења треба деконструисати системску принуду, субкултуру АБ мишљења. Животописе ваља објашњавати и као пројект власти која прописује нормативну нулту тачку, истински почетак праве прошлости, пожељну линију континуитета и друштвеноприхватљиви идентитет. Тек када се истражи притисак класе, групе, установе (универзитета, цркве, партије) и идеологије, а који се најлакше препознаје у обрасцима наративног свладавања искуства утицајних интелектуалаца, могуће је изнети нека начела контрасећања.¹

¹ *BIOS*, Zeitschrift für Biographienforschung, Oral History und Lebensverlaufsanalysen 29 (2016), 1.

Нова моћ – ново АБ сећање

Друштвенопожељна АБ се у обновљеном капитализму 1990-их нормира на нови начин. У политичким АБ упадљива је сагласност око искључења странца – комунизма из прошлости. Комунизам се одбацује у комаду као тоталитарна илузија. Појединци, који не могу порећи чланство у партији, бране се реконструисаним сећањем. Стереотипна одбрана гласи: био сам унутрашњи дисидент. У економском сегменту нових коректних АБ видљив је латентни притисак тржишта као позитивног средства сазревања и мерила сналажења способног појединца (узор је искусни предузетник који је увећао фирму). Уз све речено, у послесоцијалистичким друштвима национално, ојачано конфесионалним, доминира као пожељни АБ континуитет: православни Србин који обнавља крсну славу породице. Аутобиограф ради као преводилац аутентичне (комунистичке) у друштвеноприхватљиву (предузетничку и националну) прошлост. Реконструира АБ текст у новом контексту. Овде се треба запитати колико је појединац суверен у процесу стварања наративног контекста АБ, а колико му независност сужава група (држава, нација, црква, генерација) прописујући кључни смисао животописа? Колико га од хаоса и дезоријентације „спасава“ не само неурофизиолошки механизам лековитог заборављања непожељног него и моћ која институционално регулише заборав?

Одговор ће бити јаснији ако се има на уму да су АБ особени жанр друштвеног општења, опосредована самопредстављања, реконструкције искуства, наративно обликовање идентитета, сегмент културе сећања, историјска и генерацијска сведочанства.² Дакле, утицајне актуелне АБ стварају хоризонте смисла на које је могуће колективно се надовезати, посредне су рефлексације доба о ком се прича, али и доба у ком се прича. Контекст је одговоран за текст, за садржај и форму масовног конформистичког, али и ређег контрасећања. Утицајне АБ (Ћосића, Пупина) су активне комуникативне конструкције пожељног делања. Другим речима, слично сећање, сведочење, правдање и самопредстављање присутни су и код обичних људи који се поистовећују са писцем АБ. Али није реч само о емпатијској вези у АБ пакту, него и о посредној принуди. Историчари најчешће у АБ критикују само субјективизам писца и процењују сазнајну вредност сведочења (текст), а не уочавају структурне услове реконструисања искуства (контекст). АБ су део групне праксе сећања и обраде прошлости које претендују на високу веродостојност, праксе које продиру у генерацијске заједнице сећања и у дискурсе националног самовиђења. Имају интегративну и нормативну функцију. АБ је жанр дискурса који сугерира како читалац треба

² Carsten Heinze. "Zum Stand und den Perspektiven der Autobiographie in der Soziologie: sozialkommunikative Konzepte zur Beschreibung einer literarischen Gattung", *BIOS* 23, (2010), 201, <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-354430>.

да тумачи свет. Колико је индивидуалан, исто толико је и образац колективног свладавања прошлости који може потоњим генерацијама сведочити о хегемом односу према прошлости одређеног доба. Зато је АБ сведочанство односа индивидуалних и колективних идентитета. Али АБ су и закавжени дискурси, сукобљени обрасци уоквиравања упамћеног. Што је аутобиограф био политички активнији то му је животопис утицајнији и усмеренији циљаној публици. Примарне пишчеве реконструкције искуства се у процесима општења даље обрађују код читаоца. Ови задњи процеси још више зависе од потражње друштвене структуре.³ Дакле, АБ очекују посредан одговор, тумачење и реаговање.

Тренд друштвеног општења преко АБ порастао је 1990-их па се чак говори о *biographical turn*.⁴ Присутни су писани, визуелни и аудиовизуелни облици са новим стратегијама инсценирања које тражи преобраћена јавност након епохалних промена. На делу су нови контексти сећања, дигитално посредовани и наративно инсценирани. Политичари, новинари и научници желе да као сведоци доба говоре кроз властити живот о свом времену. Труде се да утичу на јавну историјску свест. Потенцијални читалац је партнер у општењу и латентно присутан у АБ причи. Комуникативно становиште аутобиографа обухвата потребе садашњице, садржај прошлости и поуку за будућност.

АБ као процес

Како веровати аутобиографу који је писац, приповедач и јунак приче и још ако право време приче није прошлост него садашњица са хегемоним вредностима и когнитивном схемом којој се АБ прилагођава тежећи да буде делатна? Херменеутичари бране изворни смисао доживљаја и одбацују тезу да је АБ ретроспективна конструкција ближа фикцији. Историчари су уверени да се на основу документа може раздвојити АБ фикција од реалности. Социолози се питају може ли се најновији епохални заокрет самовиђења интелектуалаца објаснити везом измењеног контекста и реконструисаног текста? Однос моћи и АБ је сложен и вишеструко опосредован процес, вишедимензионално делатно општење чији је посредник писац (са наративном стратегијом) и читалац (са потребом за оријентацијом), а истински субјект моћ (која намеће кључне друштвеноинтегративне вредности и смисао медијски регулишући самопредстављање).

Код виђења АБ као процеса треба додати да је сећање ове врсте незавршено, отворено и увек провизорно.⁵ Животопис се увек изнова ствара и коригује

³ Cit. Thomas Luckmann, prema Heinze, "Zum Stand und den Perspektiven der Autobiographie in der Soziologie", 2010, 227.

⁴ Heinze, Zum Stand und den Perspektiven der Autobiographie in der Soziologie, 2010, 203.

⁵ Jens Brockmeier, "Erinnerung, Identität und autobiographischer Prozess", *Journal für Psychologie* 1 (1999), 23. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-28767>.

под притиском нових околности, а убрзано и радикално мења након тектонских промена хегемоне епохалне свести и дубоких измена смисла живота који је повезан са новом визијом пожељног друштва. Нови почети, нове нулте тачке 1918, 1945, 1989, јесу нови односи моћи и нове осматрачнице на прошло које намећу и другачије перспективе АБ. Мењајући одговор на питање „имати или бити“ представљају идеолошке прекретнице у реконструкцији смисла појединаца. Мењају се уџбеници историје али и АБ. Ако је прво објашњиво и разумљиво, зашто друго није? Ако истичемо да се изменила епохална свест зашто теже признајемо да смо се сами променили? Због поноса или због следе мрље самовиђења?

Или због скривене принуде моћи о којој сведочи динамична природа сећања које се увек мења када се помера перспектива погледа уназад. Нова моћ прописује нове нормативне садржаје АБ, пожељне самопроцене и самотумачења и њихове оквири (разлике између нормалног и патолошког, јавног пријатеља и непријатеља, пожељног и непожељног искуства), кроји прихватљиви склад из непрегледног хаоса. Гледано из перспективе моћи АБ памћење јесте друштвено конструисано у свакодневном реорганизовању искуства најчешће у оквиру хегемоне културне нарације.⁶ Нема претеривања у начелној опасци да друштвеноприхватљиве вредности диктирају избор пожељних садржаја АБ сећања. Раскорак између аутентичне и друштвеноприхватљиве прошлости на крупним историјским прекретницама (1945, 1989) решава се прерадом личне и демонизацијом пропале службене прошлости. Речју, АБ није статично стање него креативни процес. Наиме појединац врло активно, а у складу са потребама садашњице, комбинује, обликује и процењује запамћене садржаје властитог живота. Оно смо како се сећамо себе.

Ако се АБ увек изнова тумачи, како пратити ово перманентно реконструисање важног у животу? Да ли у једном животу опстаје мноштво животних прича?⁷ Ако се овај плурализам самовиђења и прихвати као нормалан треба разликовати радикалне реконструкције од делимичних прилагођавања АБ околини. Није неумесна сумња радикалних конструктивистичких психолога да ли ћу властиту прошлост једног дана другачије посматрати? Ако је его одиста променљиво мноштво, како каже Брокмајер, да ли ова процена релативизује или нормализује сваку измену самовиђења? Дилема изгледа још оправданија ако се има на уму да нарацију намеће култура пружајући инструменталну културну стабилност проживљеном. Све у свему испада да је АБ двострука релативизација доживљеног, двострука динамичка редукација сложености. Значи ли то, даље, да због овог мноштва не можемо рећи шта је неко, него само шта неко

⁶Robin Fivush. "Autobiographical Memory", in: Keightley, Emily, Pickering, Michael. *Research Methods for Memory Studies*. Edinburgh, University Press, 2013, 17.

⁷Brockmeier, "Erinnerung, Identität und autobiographischer Prozess", 24.

није и шта не жели да буде? Да ли су одиста АБ нужно приче о више живота у једном? У професионалној АБ интелектуалаца нису јер постоје и објективни показатељи – записани радови. Управо тврде непобитне чињенице, објављени радови интелектуалаца, згушњавају АБ мноштво у препознатљиво јединство и спасавају АБ од крајње релативизације. Записани документи су стубови рефлексивног епистемолошког поверења у иманентно нестабилном мору сећања на себе. Али и текст се може релативисати различито растумаченим контекстом.

Моћ, појмови и АБ

Из више разлога се тврди да значај АБ причања није у одразу стварности ни у реконструкцији епизода прошлог живота него у конституисању смисла. Зато су АБ текстови самопрепознавања, а задатак истих је одређивање односа између Ја и света. Вешта наратија само потврђује да текст није огледало проживљених дисконтинуитета, него усклађени опис властитог живота. Како препознати недијалектичко дотеривање животописа? Није довољно показивати да се код пристрасног памћења неки догађаји изостављају, а неки модификују. Искривљавања сећања чак могу бити предвидљива. Довољно је у њима уочити пројекцију каснијих сазнања на ранија доба. Телеолошка пројекција уназад (све ми је још много раније било јасно) већ наговештава нерелексивну АБ. Нема саморефлексије код сећања које више дисциплинује самопоштовање него што га релативизује самосумња. При томе многи код управљања личном прошлошћу избегавају дистанцу од прошлог Ја (никада нисам попустио неправди). Али, дистанца је увек нужна. Савремени млађи истраживачи сећања имају дистанцу, али не и осећај за дух прошлог времена, док аутобиографи са искуством немају дистанцу према прошлости због уплетености у њу иако не заборављају дух времена. Зато се епистемолошка процена АБ среће са апоријом како уједначити различите перспективе аналитичара лишених искуства с једне и сведока без дистанце с друге стране.

Изаз из ове апорије психолози налазе у неурофизиолошком склопу: „Сећање има своју посебну истину. Оно одабира, избацује, мења, увећава, умањује, хвали и куди и на крају ствара сопствену стварност, своју разноврсну али обично доследну верзију догађаја, и ниједно разборито људско биће не верује у нечију Другу верзију више него у сопствену.“⁸ Другачије речено, аутобиографску истину нужно прате телесне гарде лажи.

Социолози не заборављају да истина АБ почива на когнитивној одбрамбеној стратегији којом се лична прошлост усклађује са интересима групе. Позитивно

⁸ Cit Salman Rushdie, prema Iris Žeželj, *Egotizam pamćenja*. 2012, 42. https://www.researchgate.net/publication/235768795_Memory_egotism.

самовиђење тражи ослонац у позитивном вредновању властите групе коју смо изабрали као основу идентитета: вера, партија, нација, класа, породица. Код самозаштитне мотивације⁹ успеси групе се увећавају, неуспеси умањују, група је више жртва него целат. Тесна је веза између слике о себи и слике властите групе јер поштовање групе утиче на раст самопоштовања. Код тога појединац не мора увек осећати скривену моћ хегемоног поретка памћења групе која прописује и обрасце АБ нити ретроспективно антагонистичко инсценирање Ја и околине (увек сам пливао против струје).

Моћ прописује сећање и у ужем епистемолошком смислу. Наиме, променљиви појмови и периодизације прошлости згушњавају селективна сећања интелектуалаца. Након Првог светског рата појам поратно доба је раздвајао нову фазу прошлости од старије, од краја Другог светског рата па све до 1989. садашњицу је од прошлости раздвајао појам Хладни рат да би након 1989. наступило посткомунистичко и послехладноратовско доба. Сећање центрирано око различитих периодизација опојмљавано је на различите начине чиме је моћ у свом добу бирала и наметала важно. Све до 1990-их однос важне и неважне прошлости регулисан је појмовима антифашизам, антиколонијализам, социјализам, Хладни рат. Данас нам у сећању „помажу“ нација, црква, транзиција, глобализација, крај утопије, антикомунизам, појмови који обележавају свладана нежељена стања једноумља, тоталитаризма и утопије. Реторички гледано тек животопис уоквирен хегемоним појмовима и конвенцијама садашњице намеће аутобиографу избор властите важне прошлости. Тако се данас овладано сећање интелектуалаца на себе у социјализму не центрира око одбране самоуправљања него око борбе против једноумља.

Моћ намеће појмове који сажимају политички пожељну прошлост (реформиста, комуниста, демократа, патриота) и показују начине сажимања, конструисања и осмишљавања пожељне реалности. Наравно да се на исти начин сажима и визија нежељене реалности и субјеката који је бране (тоталитаризам, комунисти). Синхроно се конструишу визије пријатеља и непријатеља (демократија и диктатура), пожељно се дефинише преко непожељног, а оба обрасца служе стабилизовању самопоимања и уклањању противречности и нејасноћа властите прошлости. Појмовне антитезе кроје и глачају равнотежу између жељеног ја (које омогућује унутрашњи склад) и нежељеног Другог (који негативно правда делатну функцију властитог склада). Дакле, склад нема само функцију самопоштовања него и олакшава разна искључивања Другог: само су доследни демократи борци против тоталитаризма, само су доследни патриоти борци против мондијализма. Зато прихватљивост и уверљивост сећања аутобиографа не зависи само од реалности властите прошлости него и од појмовног уобличавања. Новим појмовима који замењују прогнане лакше се новим

⁹ Žeželj, *Egotizam pamćenja*, 51.

генерацијама преноси политички коректна слика минулог доба које немају у искуству. Нови појмови наративно регулишу пожељну АБ нових генерација. Када аутобиографи сажимају искуство и актуелним појмовима структуришу властиту прошлост, најчешће заборављају старе појмове. Појмовима се мења самоопажање, сажимање искуства и правац делања: од одбране братства и јединства и самоуправне демократије, преко транзиције и правне државе до предузетничког друштва и националне државе. Од затвореног до отвореног друштва, од Маркса до Крунског савета. Нови друштвеноприхватљиви појмови реакцентују различите сфере искуства и мире опречне ангажмане у животопису. Просечном интелектуалцу данас кровни појам национална држава служи да помири лично социјалистичко искуство са капитализмом. Био сам и остао пре свега Србин. Ранији емфатични опречни појмовни пар буржуј – пролетер (који је сажимао више вредности) заменила је не мање емфатична појмовна поларизација између патриота и издајника. У Србији је Д. Ћосић у сећањима понављао да је српско питање пре свега демократско питање. Другим речима, престало је да буде класно. На рушевинама класног свуда се издигла емфатична национална метафора рушећи код интелектуалаца границу између два супротна друштвеноекономска опредељења и садашњег вишег и ранијег ангажмана нижег реда. Социологе су потиснули национални историчари и као креатори пожељне АБ. Социјалне напетости је маргинализовао грађански национални рат сећања. У хегемонији национализма критичари национализма немају више симболички капитал дисидената него стигму издајника. Национално је постало стратешки смисао, а принуда врховног смисла гонила је интелектуалце да се сећају старих искустава заборављајући биографске ломове. Рад на сећању је рад на смислу (*P. Ricoeur*), циљ је потискивати што даље границе бесмисла.

Речју, нови садржаји сећања, нови појмови, нови арбитри важног и другачије сажимање АБ прошлости. Тиме релативност сећања расте јер хегемоне појмове намеће моћ, а кумулативно га јачају и разне личне пристрасности АБ сећања. Моћ прописује шта памтити, појмови како прописано памтити, уопштавати и вредновати, и на коју задату историјску референтну тачку ослонити самопоштовање у АБ. Историчари прописују идентитете: чим су четници у Србији службено антифашизовани многи су променили породично сећање. АБ су након слома социјализма ренационализоване. Хегемоне АБ нису социјалне него националне, а управљање над АБ регулише вредносно емотивна подела на патриоте и издајнике.

По логици ствари, увек се изнова прописује и нови епохални заборав. Делатна амнезија окончава доба разних самоокривљавања. Пад Берлина 1945. привремено је потиснуо у заборав стаљинизам, пад Зида 1989. још увек успешно регулише заборав империјализма и колонијализма, са распадом Југославије пала је у таму прошлости самоуправна идеја федерације без водећег народа. Мнемонички процеси притискају аутобиографа одозго, али се ослањају и на

његову потражњу одоздо. Ако се имају на уму сви чиниоци искривљавања и релативизације прошлости, њихов директни и кумулативни учинак, онда се отвара питање да ли је накнадно АБ сећање уопште епистемолошки компетентно? Да ли је АБ нужно хагиографија?

Херменеутика сумње

Код употреба АБ треба препознавати наративни идентитет, наративну компетенцију, затим одјек и утицај на праксе сећања, али и измишљање прошлости. Најтеже је херменеутиком сумње тражити потиснути или скривени смисао у запамћеном, сећање између редова. Као што позитивистичка реторика фактичког организује прошлост најчешће под плаштом документарног тако што замагљује њену употребу, и аутобиографи се такође тенденциозно самопредстављају, прећуткују и идеолошки искривљују личну прошлост. Вербално наравно увек *sine irae et studio*. Али није тако. Углачана аутобиографија скрива и самообману. Каткад и самосаботажу. Спречава уочавање промене самовиђења. Не само што сами себи причамо друштвеноприхватљиву прошлост него је користимо код показивања исправности наших убеђења. То је каткад немалодушна самоувереност (здрава лаж), каткад самоутеха, а каткад самодиверзија или заштитна предрасуда која спречава да у новој ситуацији другачије видимо смисао властитог делања. Промене око нас гледамо кроз наочари властитих прича чију диоптрију прописује моћ. Ако тога нисмо увек свесни да ли су зато прилагођене АБ емпиријски непоуздане и сазнајно некорисне? Нипошто. Иако нису огледало ни фотографија доба и живота, АБ не кроје работи ни рачунари него људи са сличним искуством и са сличном потрагом за смислом. Премда су прилагођене, херменеутички гледано, ипак су корисне код поређења разних спојева искуства и очекивања. Наравно, важне су и као огледало моћи. Ако смо свесни да су домишљене треба их стално преиспитивати. Запитајмо се не само „коју причу себи причам“ него и „зашто је причам“.

Наравно, да није реч само о личној искренности. Није на делу ни банална накнадна памет када интелектуалци аутобиографи проверљиви материјал (документа, раније властите научне радове) прећуткују или тумаче у складу са данас прихватљивим самовиђењем. У питању је сложенији заборав ранијег контекста. Код интелектуалаца по правилу нема продуктивног поређења хегемоних смислова: онога из прошлости и данашњег. Не признају разлике у сећању, ни дистанцу. Увек сам био исти. Ако се дистанца каткад и уочи, онда се тек стидљиво помиње разлика између прошлих илузија и садашње отрежњености. Ни говора о поређењу разних смислова властитог позива (класног ослобођења, одбране националног интереса или либералних слобода). Не, увек сам у бити био демократа, а марксиста само вербално. Другим речима актуелна друштвена

прихватљивост је критериј аутентичне прошлости. Аутобиографи потцењују контекст као оквир смисла. Над контекстом је надмоћна лична непомеривост. Само тако се може понудити кохерентна нарација и аутобиографски склад. Чак се реинсценирају и дијалози да би се досегла уверљивост. Документарни детаљи прилагођавају се субјективној стратегији стварања аутентичног коју намеће данашњица. Аутобиографи свесно или несвесно читавају вишак данашњег прихватљивог смисла у личну прошлост. Данашњим наочарима измештају и запостављају смисао изворног доживљаја што им херменеутичари не опраштају. Иако је минимум данашњег смисла користан за поређење са ишчезлим хегемоним смислом из прошлости, аутобиографско сећање је најчешће талац вишка првог.

Отуда и непризнате напетости између конверзије и континуитета. За разлику од апологетских АБ у којима се истиче непрекинути континуитет, у АБ дозиране конверзије признаје се отржењавање и донекле лутања (Д. Ћосић и В. Драшковић су признали да су веровали Титу). Код АБ налик споменику (похвала усправног Ја) превладава наивност или реторичка стратешка рачуница. Просечне АБ прожете су класичном реториком говора на суду, самоодбрана тече унутар данас прихватљивих вредности. Код тога реторичке стратегије правдања зависе од наративне вештине, а не од наративне компетенције. Херменеутика као вештина разумевања и реторика као вештина убеђивања подједнако су нужне за тумачење аутобиографије. Могућност увлачења слушаоца или читаоца у прошлост аутобиографа и поистовећивање са њом је мера моћи аутобиографске нарације. Храброст партизана изазивала је дивљење публике у социјализму, четнички отпор стиче публику тек касније. Нарација аутобиографа мора бити, не само занимљива, него и смисаоно блиска искуству слушаоца. Зато је кључ разумевања аутобиографије контекст у ком постаје прихватљива.

Императиви непогрешивости садашњице

Другим речима, не ради се само о изолованим личним чиниоцима пристрасног памћења, него непогрешивост обликују и императиви садашњице. Свака прошлост сведочи и о тренутку када је писана. АБ прошлост поготово. Сећамо се прошлог кроз наочари садашњих потреба и интереса. Зато ваља разликовати предмет сећања од начина сећања. Није свака епизода из прошлости подједнако подложна искривљавању у АБ памћењу. Лакше се реакцентују садржаји важни за групно памћење (партијско, национално) и мењају у сећању (био сам комуниста, али никада убеђени, под принудом сам ушао у партију, а непрекинути континуитет ми је крсна слава предака и сл).

Заборав је несећање, спонтано или организовано, неурофизиолошко или свесно потиснуто. Код новог сећања дижемо препреку обнови старог сећања

(нпр. веровао сам Титу, али након Устава 1974. било ми је јасно да руши државу). Истицање Устава као прекретнице у сећању јесте баријера старом сећању, брисање дотадашње важне прошлости и нулта тачка новог ревидираног сећања. Није загонетно мноштво бивших комуниста на сахрани патријарха Павла 2009. ако се одгонетну закони овладаног сећања, дизање баријера старом сећању.

Нова хијерархија вредности једне је храбрила друге деморалисала. Био је то масовни лом и масовно прање биографија хуманистичке интелигенције. Заокрет 1990-их био је реметилачко искуство идентитета које је тражило одговарајућу прераду прошлости, несpekтакуларни отпор, стратегију преживљавања. Више-димензионална прерада прошлости у приватној и јавној сфери била је оквир разних дотеривања личне и породичне прошлости. Могло би се писати о егзотичним обрасцима прераде историје садржаним у животописима. А накнадна АБ била је средство интеграције, прагматично оруђе новог позиционирања и политичког успона.

Текст, контекст и моћ

Бити наративно компетентан значи бити критичан према нормативним потребама које прописују моћне групе (партија, нација, вера) којима желим да се прилагодим. Контрасећање је критичност према нарацији која гласа друштвеноприхватљиву прошлост. Компетентно самовиђење је свесно да су унутрашњи склад и самопоштовање борбена опрема АБ за уклањања нежељеног. Самосумња не спада у ову опрему. Борци не сумњају. Исто важи и за интелектуалце који наоружани самопоштовањем и доследном АБ преносе фронтовска начела на идејну борбу. Идентитетски спреман и униформисан интелектуалац (опремљен усклађеним унутрашњим когнитивним структурама за друштвеноприхватљиву прераду обавештења и натпросечним самопоштовањем, тј. одлучношћу) улази у полемике у којима поред аргумената користи и властиту сигурност којом га снабдева самосвест да је „изнутра“ довољно обучен за структурисање и обраду другачијег. У обрачуну се служи схемама (стереотипима, предрасудама) које „трају чак и поред доказа за супротно“.¹⁰ То су у корак дотеране мреже вредности и сазнања, активне когнитивне структуре које су директни или индиректни ослонац самопоштовању ега (блиске су нашим вредностима и ставовима), кадре за активну прераду обавештења и за сеизмографски прецизно препознавање странца (у политици разних издајника и колебљиваца). Успешна су баријера самосумњи и саморефлексији јер не угрожавају самопоштовање. У „когнитивној економији“ АБ памћења има разних схема које уклањају недоумице. Велики

¹⁰ Ljubiša Zlatanović. *Teorija kao metafora samopojmanja*. Niš: Filozofski fakultet 2017, 117.

део од ових непосредно или посредно намеће и дотерује моћ, али наметање и прихватање коректне прошлости није хомогено.

Отпор наметању коректног тражи у АБ раду деликатну компетенцију. Не терапеутску него социолошку. Бити кадар за саморефлексију значи спознати чиниоце искривљавања АБ сећања: друштвену условљеност сећања, скривене политичке притиске и промене појмовних оквира сећања. Односи моћи важни су за разумевање АБ самовиђења. У том смислу, професионална АБ социолога и историчара више сведочи о структурама моћи и власти од АБ лекара. Може помоћи препознавању принуде доба урушавања социјализма и распада Југославије. И можда попунити понеку слепу мрљу институционалног памћења професије. Треба се запитати колико су разне моћи утицале на професионално АБ самовиђење и избор важне прошлости? Моћ виђену посредно, одоздо, кроз развој професије, откривају подстицаји истраживања и избор теоријских основаца. Није само код институционалне анализе потребна критика идеологије него и код АБ саморефлексије. Идејноисторијски гледано, београдска социологија је у социјализму схватана понајвише као критика капитализма и стаљинизма и као одбрана непосредне самоуправне демократије. Била је под надзором партије, али се и развијала у отпору истом надзору. Након 1990-те променила се хегемонија моћи, правци социолошке критике и хегемона визија пожељног друштва. Транзицију економије и политике пратила је и транзиција ума. Од 2000. отворено је правдан капитализам. То су контексти сећања. С друге стране стоји текст, садржај сећања. А између моћ која намеће узор, истраживачке приоритете, опредељења и ангажман аутобиографа.

Отпори друштвеноприхватљивој АБ

Гинтер Грас (*Grass*) је у АБ роману „Љуштећи лук“¹¹ признао да је као 17-годишњак неколико месеци био у СС трупима. Јавно је устао против АБ која улепшава и против саме структуре АБ сећања. Овај отпор схватан је као ослобађање од терета или као саморефлексија и био је сензација јер је немачки нобеловац контрасећањем нарушио реконструисано друштвеноприхватљиво антинацистичко сећање. Признао је да оно што може бити глупи понос у младости може бити стид у старости. Саморефлексија као антитеза конструкцији прошлости још је изразитија у АБ књизи Беате Ниман (*Nieman*)¹² која је показала да је њен отац Бруно Затлер (*Sattler*), шеф Гестапоа у Београду, крив за монструозне ратне злочине. Оптуживање оца још је уверљивије контрасећање и прекорачивање нерелексивне АБ. Од саморелексивних професионалних

¹¹ Ginter Gras. *Ljušteći luk*. Beograd: Narodna knjiga, Alfa 2007.

¹² Beata Niman. *Moj dobri otac. Biografija moga oca zločinca*, Beograd: Službeni glasnik 2012.

АБ заслужују пажњу Ничеова¹³ и Бурдијеова¹⁴ самоанализа. Овде је у средишту осврт на услове професионалног рада и на подстицаје настанка властитих књига: утицаји, охрабрења, неслагања, несхваћености и критике. У Бурдијеовој самоанализи неприметног гомилања промена које је носило искуство упадљива је професионална саморефлексија као нужна саставница контраесењања.

Иу АБ сећању писца ових редова остале су многе нејасноће код реконструкцисања промене односа запамћеног, заборављеног и очекиваног. Нисам сигуран да их саморефлексија може ублажити без нагањања. Августа 1968. сви смо осуђивали гушење чешког пролећа, али смо децембра 1981. расправљали да ли је војни удар генерала Јарузелског у Пољској можда био нужан у сузбијању нереди. Нисам предвиђао суноврат европског социјализма, разбијање Југославије ни крај Милошевићевог режима. Крај потоњег сам прижељкивао, али поучен искуством ову наду нисам укључивао у прогнозу. Нови однос опасног и безбасног утицао је на моје погрешне прогнозе. Наиме, већ половином 1990-их капитализам се учврстио у Европи и расла је нова опасност нормализовања краја историје. Двадесетак година касније А. Ципрас је за левичаре мог профила био пролазни охрабрујући упад у нову декретирану судбину. Премда је било јасно да левица нема шансе без победе у великој држави ипак сам се потајно надао заразном ефекту Сиризе. Очекивања су ишчезла, стигла је заразна Корона са новим стрепњама које су потискивале раније опасности. Нова опасност увек рађа нове наде које регулишу однос запамћеног и заборављеног. Ко је слутио да ће органску Корону потиснути неоргански рат у Украјини? Сећања су регулисана односом искуства и очекивања. Све три категорије су делатне. И АБ сећања бирају искуства у складу са надама. Делатна сећања бирају активна искуства која уз одговарајуће емоције могу активирати остварење жељених очекивања. Нисам се увек успешно ослобађао осећајних принуда. Шансе антикапитализма сам након пада Зида другачије процењивао него данас. Уз много лутања јер се историја свети политички недоученим.

Саморефлексије никада није било довољно иако у самосумњи нисам оскудевао. Самосумња је неодређенија од саморефлексије. То је дифузна истраживачка несигурност која каткад сеже до нелагоде, продуктивно незадовољство које гони на тражење нових упоришта за закључке. Саморефлексија је јаснија свест о партикуларности властите перспективе и о засенчености самовиђења. Било је прилика када је моје расуђивање бивало угрожено пресуђивањем јер је ангажман тражио директну критику. Нисам увек правио довољну разлику између научних и политичких опредељења. Неразликосања је било више у публицистичким радовима када сам теоријска гледишта користио за процену текуће политике. Тешко је рећи да сам увек поуздано процењивао однос истине и самообмане и довољно схватао да нисам превазилазио оно

¹³ Fridrih Niče. *Ecce homo – Kako postajemo ono što jesmo*, Beograd: Grafos, 1980.

¹⁴ Peirre Bourdieu. *Nacrt za autoanalizu*. Loznica: Karpos 2019.

што ме је превазилазило. У властитој критичности нисам увек препознавао скривену друштвену принуду, околност да ми је ментални хабитус био можда ближи онима које сам критиковао него што мислим.

Социолошки гледано, саморефлексија у АБ значи незаборав контекста. У разним контекстима (добима) мења се однос важног и неважног у АБ. Пожељне визије прошлости су се мењале. Зато са становишта „објективне херменеутике“ лични доживљај треба двоструко контекстуализовати: имати на уму услове доживљеног и услове актуелног сећања на доживљено. Свест ове врсте помаже налажењу себе између аутентичности, домишљања и измишљања. Поређење различитих услова је први корак, а други је маркирање могућих чинилаца искривљавања сећања. Увек ваља имати на уму мање или више скривену улогу моћи код обраде властите прошлости. Овде је хронологија живота у другом плану, саморефлексија тражи преиспитивање промена критерија сећања и еволуције избора важне прошлости.

Психолошки гледано, премда је саморефлексија изазовна, ипак је скоро немогућ хладан АБ поглед с висине. Дубинска самопроцена тражи преиспитивање искривљавајућих потенцијала властитих вредности и опредељења и штити од самообмане. Овај „поглед на себе извана“ не маркира само партикуларности властите перспективе него тражи и пратећу свест о иманентној засенчености самовиђења. Никада не видимо себе онолико јасно колико нас Други види, али ни Други не виде све што ми видимо. Психолози неутрално дефинишу саморефлексију као самопроцену, самовредновање и самотумачење. Међутим, критичка саморефлексија укључује и самосумњу, а од самосумње зависи АБ компетенција. Како је јачати? Саморефлексивно се ваља запитати шта је циљ конкретног рада на АБ сећању. Да ли је то трагање за идентитетом кога нема без континуитета, па отуда свесно и несвесно глачање и прање биографије? Није лако показати домашај и границу саморефлексије као интроспективне „критике идеологије“. Ако смо оно како се сећамо себе, и ако од тога зависи и како нас гледају Други, како веровати властитом подешавању себе?

Када се рад на сећању сведе на сведочење аутора о властитом значају онда субјективност самопроцене не може нарушити никаква саморефлексија. Зато је нужан динамични, а не статични поглед на себе. Каткад се на властиту сигурност ваља осврнути само као на једну фазу лутања, а не као на дефинитивно непомерно становиште. Нема самотражења без разграничавања од окружења, али се од истог не можемо до краја издвојити. Нпр. треба препознати транзицију ума окружења (колебања и промене ангажмана хуманистичке интелигенције), али и себе као део истог, чега нисмо увек свесни. Увек ваља имати на уму и нераскидиве споне са окружењем и разне несвесне адаптације понашања, а које у сећању бришемо памтећи само херојско и неприлагођено

из прошлости. Контрасећање упозорава да треба уочити границе усклађивања, препознати „хибридно“ излагање о себи (*J. Butler*), деконструисати домишљени склад који повезује и оно што није било повезано. Није то разлика истине и неистине него понор између истине и неконтролисане маште. Интелектуалци, међутим, неретко потцењује властити политички конформизам, уверени су да су се мање прилагођавали од других. Илузија о властитој моралној надмоћи имуна је на сумњу. Психолози су нашли да је масовно раширена и илузија да смо непристраснији од других. Код ових илузија је тешко раздвојити свесно од несвесног. Још теже је покушати.

Прилагођено и недисциплиновано сећање

Премда потреба за самопрецењивањем није код људи патолошка зато што позитивно самовиђење подстиче сигурност, код стваралачке хуманистичке интелигенције иста потреба не јача саморефлексивно сећање. Одвећ самоуверено самовиђење није пријатељ рефлексивног сећања интелектуалаца него је више историја авантуре биографа са маштом. За саморефлексију је, међутим, кадар онај који стално преиспитује границу где у сећању престаје реалност, а почиње властито домишљање. Тешкоћа или немогућност ове врсте сећања је у томе што је аутобиограф субјект и објект самоописа. Зато што код самовиђења нема дистанце између субјекта и објекта потребна је перманентна самосумња, тј. одолевање изазову за складом и аутентичношћу АБ.

АБ сећање као процес тече у склопу конструкције деоница психолошког, а не историјског времена. Омеђено је субјективним искуством и очекивањима. Одликује се особитом супериорношћу, али и прилагодљивошћу у виђењу властитог искуства. Код различитих историографских струја поузданост АБ памћења као складишта прошлих садржаја није подједнако вреднован. Позитивизам, чији су узор биле природне науке, је према истом био понајвише предострожан. Важни су суви трагови, чињенице и документа. Нужна је критика извора поређењем са другим чињеницама. И конструктивизам је ослањајући се на психолошка истраживања истицао креативну улогу личног искуства, когнитивног система и емоција у искривљавању прошлог. Херменеутика је, међутим, истичући надмоћ разумевања унутрашњих побуда и смисла актера високо ценила аутобиографије у реконструисању прошлог. Социолози су код сећања појединаца истицали важност друштвених оквира памћења организованих и неорганизованих група (класе, нације, партије, породице, генерације). Ни саморефлексија код поменутих струја није имала исти значај.

АБ памћење је средишњи когнитивни процес и главна форма људског памћења јер је магацин за личност посебно важних информација о властитом животу. Самим тим је важна компонента у многим облицима нашег свакодневног

понашања и основа нашег самопоимања, самопоштовања, изградње нашег појма о себи, а тиме уједно и нашег сопственог идентитета.¹⁵ Промена самовиђења дестабилизује и изазива анксиозност. Зато интелектуалци граде стереотипни самоопис да су „увек били против струје“. Схема о независном мишљењу и јавном или скривеном отпору у комбинацији са национално коректним патриотизмом данас је чврст ослонац самопоштовања прилагођеног очекивањима постсоцијалистичке околине. При томе исти образац подразумева (иако се увек не додаје) да припадам поузданој мањини унутар већински непоуздане групе. Просечни интелектуалци држе да су изван масе, сви су самоконструктивни, али нису сви саморефлективни. Прилагођавају знања о себи очекивањима околине и хегемонској епохалној свести и ретко су свесни овог прилагођавања. Само су критичнији свесни да се личној прошлости враћају увек у другачијој садашњици. Ови други, пак, реконструишући прилагођавања у отпоре не признају филтере садашњице, ни конверзију ни лутања чиме успешно спречавају колебања самопоштовања. Вероватно је код већине маштовито повезивање трагова властите значајне прошлости праћено надом да ће управо ова садашњица снабдети личну прошлост будућношћу. И да забележена лична сторија неће остати мртва прошлост. Можда је ово, иако маштовито, искривљени и лични, ипак у бити људски отпор коначности. Па ипак, ако је пристрасност неодбрањива није и ублажавање пристрасности. „Сећам се дакле јесам“ треба ублажавати саморефлективним „Сећам се, дакле грешим“. Грешка није увек лична. Мало је ко, наиме, свестан да Ја сједињује различита друштвена времена у којима учествује,¹⁶ тј. да нема личног сећања јер је лична свест и кумулативно мноштво сећања Других. Вероватно је у овом мноштву понајвише антрополошки онај отпор пролазности који се одржава разним надама. Можда је понајвише пренапрегнут код аутобиографа. На другој страни, међутим, самосумња у наду нихилистички гледа и на прошлост.

Због илузије непосредности и аутентичности свако АБ сведочење омеђено је добом и осећањима. Осавремењавање дешавања у сећању је ризично због континуираног процеса реструктурисања доживљеног, код рекапитулације се реално меша са маштом, ствара се творевина која није ни прошло ни садашње (*Hartmut Seitz*). Стално усмено или прећутно преписивање животописа, билансирање, је део живота, самосвести. Није понављање прошлог него пројекција властитости, увек нужно необјективна. Два појединца немају иста опажања истог јер сваки мозак другачије прерађује, групише, вреднује, комбинује и тумачи. АБ оживљавање прошлости је још субјективније, па чак и због самог покушања да се сећање сачува од искривљавања (када се узимају у обзир осећања и минули начин мишљења). Наиме, увек стварамо хибрид прошлог и

¹⁵ Zlatanović, *Teorija kao metafora samopojmanja*, 24.

¹⁶ Fernando Katroga. *Istorija, vreme i pamćenje*. Beograd: Clio 2011, 18-19.

садашњег, заробљени смо илузијом о непосредности. Писање АБ је креативни процес осавремењавања у који су неизбежно укључене актуелне визије и вредности. Осим несвесних, на делу је и свесно лично растеређивање од разних одговорности, разноврсна прања прошлости. А заробљеност друштвеном и политички коректном прошлошћу не мора бити свесна. То је „дисциплиновано лично сећање“. Код АБ сећања је на делу инсценирање антагонизма између ја и околине у прошлости. Конрад Јарауш (*Jarausch*) и Мартин Сабров (*Sabrow*) су у Немачкој истраживали стратегије растеређивања од нацистичке и комунистичке прошлости. Нашли су да се код сећања на ДДР ради се о конструкцији исправног личног живота у погрешном систему.¹⁷ Слична конструкција АБ је раширена и код стваралачке интелигенције у нашем региону.

С тим у вези је и питање зашто интелектуалци јавно сумњају, а као аутобиографи су увек у праву? Није ли јалов посао тражење смисла у осмишљавању властите селективне значајне прошлости иако интелектуалци уверљивије од других образлажу да не припадају никоме, да пливају против струје, да су своји. У памћењу обично истичу неприлагођеност, отпор и ризик зато што је асимилација реалности жртвована самопоштовању,¹⁸ а параноидна суманутост о властитој величини јесте екстремно самопоштовање. Одбрамбено порицање непопуларне властите прошлости јесте плански заборав претећих недоследности. Потребан је имунолошки систем ради заштите стабилности ега од nelaгоде. Ређи су интелектуалци који такође нису лишени осећаја унутрашњег склада, али и не заборављају саморефлексију као свест о властитој субјективности тј. о потреби нужне корекције самовиђења погледима са стране. Не искључују интеракцију самовиђења и виђења околине. Данас су најређи интелектуалци који отварају питање властите сувишности. Није ли данас интелектуалац онај ко је кадар да постави питање о смислу интелектуалаца? Како се раздвојити од постмодерних интелектуалаца који су изгубили веру у властите теорије, али ипак о томе желе да говоре (*N. Luhmann*)?

Антрополошка непоузданост АБ

У иманентној антрополошкој потрази за личним континуитетом треба се чувати гушења дисконтинуитета и контингентности. Нарација центрирана око склада кроји нерелективну прошлост. Зато треба пажљиво анализирати напрезања око склада у нарацији АБ која су највидљивија у раздобљима бурне промене хегемоне прошлости. Оно што је раније важило за добру нарацију у новом времену је анахроно (променила се пожељна визија друштва, друге су

¹⁷ Konrad Jarausch/Martin Sabrow. *Hg, Verletztes Gedächtnis*. Frankfurt/M., Campus 2002.

¹⁸ Zlatanović *Teorija kao metafora samopoimanja*, 37.

жртве и целати). Па ипак, да ли су поцепане АБ интелектуалаца само резултат принуде моћи?

Антрополошки гледано непоузданост разних знања о прошлом је нужан, али и функционалан квалитет људске егзистенције. Из прошлости се може само условно учити и због иманентне непредвидивости будућности. Метафизички гледано, то и није тако лоше. Живот би био несносан да можемо да предвиђамо догађања и да само пасивно чекамо извесни тренутак властитог краја. Скоро у истој мери био би неподношљив када би без лековитог заборав морали живети трајно оптерећени траумама из прошлости. Ако се уз речено има на уму да су разна знања о прошлости селективна, непотпуна и несигурна, а АБ додатно реконструисане личним психолошким чиниоцима, лакше је схватити крхкост наде да познавање прошлог може помоћи креирању бољег будућег. Черчил је у мемоарима записао да историја са својом лелујавом лучи посрћући иде стазом прошлости трудећи се да је реконструише, да се отуда на њу тешко ослонити и да је једини путоказ савест.¹⁹ Али, колико савест осигурава АБ компетенцију чак и онда када чињенице чврсто и неумољиво избијају упркос реконструктивном сећању? Ако арбитражу око сазнајне вредности АБ релативистички препустимо личној савести сваког аутобиографа онда и питање свих питања, како се сећамо онога што јесмо, губи смисао увек када се сећање покреће без пратње саморефлексије. АБ сећање није хаотично ни спонтано него је мање или више наративно организовано. Нарација је присутна и код других излагања прошлости, али овде треба поднети наративни рачун о себи. Како сам постао Ја које се може испричати и ког се могу поносно сећати? Колико сам у томе усмеравао тежњу за складом и доследношћу? Ретка су саморефлективна одустајања од склада у АБ, иако су испричаном увек сметња неприлагодљиви садржаји који се отимају континуитету наратије. Једнако као што запамћеном увек прети заборављено. Колико је важног потонуло у таму прошлости, колико је неважног запамћено, а колико је дисонантног усклађено? Зато нису сви аутобиографи подједнако наративно компетентни. Просто речено, треба поштовати само моћника који има моћ над собом. Али ни овај нема апсолутну моћ. Увек у мртвом углу самовиђења опстаје субјективна аутентичност, право на заборав и заведено Ја.

¹⁹Vinston Čerčil, *Drugi svetski rat II*. Beograd: Prosveta 1964, 505.

Izvori i literatura

- BIOS*, Zeitschrift für Biographieforschung, Oral History und Lebensverlaufsanalysen 29 (2016) 1.
- Brockmeier, Jens. Erinnerung, Identität und autobiographischer Prozess, *Journal für Psychologie* 1(1999) : 22-42. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-28767>.
- Bourdieu, Pierre. *Nacrt za autoanalizu*. Loznica: Karpos 2019.
- Čerčil, Vinston, *Drugi svetski rat II*. Beograd: Prosveta 1964.
- Fivush, Robin. Autobiographical Memory, in Keightley, Emily, Pickering, Michael, *Research Methods for Memory Studies*. Edinburgh, University Press, 2013: 13-29.
- Heinze, Carsten. Zum Stand und den Perspektiven der Autobiographie in der Soziologie: sozialkommunikative Konzepte zur Beschreibung einer literarischen Gattung. *BIOS* 23, (2010): 201-231. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-354430>.
- Niče, Fridrih. *Ecce homo – Kako postajemo ono što jesmo*, Beograd: Grafos, 1980.
- Niman, Beata, *Moj dobri otac. Biografija moga oca zločinca*, Beograd: Službeni glasnik 2012.
- Gras, Ginter, *Ljušteći luk*. Beograd: Narodna knjiga, Alfa 2007.
- Jaraus, Konrad./Sabrow, Martin. Hg, *Verletztes Gedächtnis*. Frankfurt/M., Campus 2002.
- Katroga, Fernando. *Istorija, vreme i pamćenje*. Beograd: Clio 2011.
- Zlatanović, Ljubiša. *Teorija kao metafora samopoimanja*. Niš: Filozofski fakultet 2017.
- Žeželj Iris. *Egotizam pamćenja*. 2012. https://www.researchgate.net/publication/235768795_Memory_egotism.

Summary

Todor Kuljić, PhD

Autobiographical text and context

The paper examines the social and individual aspects of autobiography: social coercion and personal construction of a desirable picture of own life. The reconstruction of experience (text) is influenced by power (context). Autobiographies are part of the group practice of remembering and processing the past, they are changed under the pressure of new circumstances. The power prescribes a desirable pattern of personal past. It is pointed out (1) to the critic of ideology that explains the hidden coercion of power with the interests of the ruling groups, and (2) the need of self-reflection that distinguishes the conditions of the experienced from the conditions of the actual memory on the experienced. The criticism of this art helps find oneself in the counter-memory between authenticity, imagination and construction.

Keywords: autobiography, power, context, memory.